

УДК 633.63:330.131.5

JEL Index: O18, P25

Л. Чернюк
Т. ПєпаL. Chernyuk
T. Pєpa**СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНОГО
ЦУКРОБУРЯКОВОГО КОМПЛЕКСУ КРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ****STRATEGIC DIRECTIONS OF SOCIALLY-ORIENTED
SUGAR BEET COMPLEX OF THE COUNTRY AND ITS REGIONS**

Розглянуто основні проблеми функціонування цукробурякового комплексу України. Виявлено та оцінено сучасний стан розвитку комплексу та його складових, охарактеризовано структурно-динамічні зрушення і тенденції діяльності основних його сфер, причини й наслідки нестабільності та низької ефективності.

Обґрунтовано стратегічні напрями перспективного розвитку цукробурякового комплексу, формування та задіяння організаційно-економічного механізму регулювання його діяльності, визначено систему заходів щодо підвищення ефективності його функціонування та рівня конкурентоспроможності підприємств цукрової галузі.

Ключові слова: цукробуряковий комплекс, цукрові буряки, цукор, організаційно-економічний механізм, конкурентоспроможність, система заходів, стратегія, перспективи розвитку.

Актуальність проблеми. Цукробуряковий комплекс країни є одним із провідних міжгалузевих територіально-виробничих інтегрованих утворень, що об'єднує різні галузі, включаючи до свого складу бурякове виробництво, цукрову промисловість, інфраструктурні підрозділи та ринок цукру. До його складу відносяться взаємопов'язані підприємства різних сфер діяльності, які близькі територіально і об'єднанні послідовно в часі і просторі відповідно до технологічно поступального процесу по вирощуванню цукрового буряка, виробництву цукру та інших продуктів їх переробки.

Це масштабна система, складна за структурою і територіальною організацією. Роль її в економіці країни важко переоцінити, тому що від рівня розвитку її сфер та їх збалансованого функціонування залежить забезпечення потреб населення у важливому продукті харчування – цукрі, формування регіональних ринків продовольства.

Цукробуряковий комплекс (ЦБК) країни відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки країни, хоча рівень його розвитку не можна визнати задовільним. Тому сучасний стан цукробурякового комплексу країни та його структурних складових, тенденції їх функціонування, проблеми та можливі напрями їх подальшого розвитку потребують додаткового дослідження.

Вивченість проблеми. Проблеми розвитку цукробурякового комплексу, ефективності та конкурентоспроможності його підприємств розглядаються в роботах багатьох вітчизняних вчених: В. Г. Андрійчука, П. П. Борщевського, Н. В. Вихора, Л. В. Балабанової, А. Е. Воронкової, В. І. Сміцева, Ю. Б. Іванової, Є. В. Імаса, Г. М. Калетника, Б. Є. Кваснюка, І. В. Крючкової, О. В. Ковальнової, М. Ю. Коденської, М. Й. Маліка, О. А. Нужної, Л. І. Піддубної, В. А. Павлової, М. В. Роїк та інших. Однак недостатньо робіт присвячено комплексному аналізу на системній основі комплексу цукробурякового виробництва, питанням підвищення ефективності його функціонування за рахунок подолання технологічного відставання шляхом використання наукових знань та інновацій, управління і регулювання процесів діяльності.

Метою статті є обґрунтування стратегічних напрямів на основі аналізу сучасного стану розвитку цукробурякового комплексу, виявлення проблем та шляхів їх розв'язання задля підвищення ефективності його функціонування.

Результати дослідження. Україна має сприятливі природні та економічні умови для розвитку підприємств з вирощування цукрового буряка й виробництва цукру, діяльність яких розпочалася в 20-х роках ХІХ століття і надалі послужила базою формування цукробурякового комплексу, матеріально-технічна база якого не була стабільною, зазнаючи значних змін та руйнувань. Комплекс цукробурякового виробництва є одним із найбільш експортоорієнтованих територіально-виробничих формувань України.

По своїй суті, цукробуряковий комплекс – це сукупність виробництв як ланцюг територіально і функціонально взаємопов'язаних видів діяльності, зокрема: виробництво засобів виробництва та їх технічне обслуговування, виробництво насіння буряка, вирощування коренеплодів та їх промислова переробка задля задоволення потреб споживачів і забезпечення безпеки та експортного потенціалу країни. На жаль, протягом останніх двадцяти років розвитку комплексу були притаманні кризисні явища, що обумовило складності сьогодення, тому що складові комплексу функціонують в умовах невизначеності, зростання цін на матеріальні ресурси, необхідні для його діяльності, постійної зміни попиту і цін на цукор на внутрішньому та зовнішньому ринках. Послаблення державного регулювання та відповідальності держави загалом за економіку в агросекторі, і цукробуряковому комплексі зокрема, на фоні складних макроекономічних умов зумовило порушення паритетних співвідношень цін на сільськогосподарську продукцію з цінами на продукцію інших галузей, залишивши без ресурсів виробників сировини для переробних підприємств, що не сприяло забезпеченню не тільки розширеного, але й простого відтворення. Наяву нестабільність розмірів посівних площ буряка, обсягів виробництва цукру, підвищення його собівартості, а відповідно і цукру, низький рівень рентабельності їх виробництва, невисока конкурентоспроможність цукру і цукрових заводів. Тому загальний стан функціонування цукробурякового комплексу є незадовільним, зниження обсягу виробництва цукру обумовлює необхідність пошуку шляхів підвищення ефективності діяльності та конкурентоспроможності підприємств галузі.

Варто зазначити, що цукробурякове виробництво як важлива галузь АПК країни в 1990 р. включало 192 цукрових і п'ять цукрорафінадних заводів, 7 тисяч великих бурякосійних господарств з 1640 тис. га площ вирощування буряка і виробляло до 20 % світового обсягу цукру. Діючі цукрові заводи здатні були виробляти до 6 млн. т цукру, як забезпечуючи внутрішні потреби, так і маючи змогу бути важливим експортером цукру, займаючи в економіці країни провідне положення та відіграючи стратегічну роль.

За останні роки, однак, цукрове виробництво в Україні істотно скоротилося, цукрові заводи працювали збитково, не спостерігалось доходів від експорту цукру внаслідок глибокого занепаду буряківництва як провідної рослинницької галузі та руйнування матеріально-ресурсного потенціалу цукрової промисловості. Площі посівів скоротилися з 1640 тис. га у 1990 р. до 747 тис. га у 2000 р. і до 331 тис. га в 2014 р. В 2002 р. розпочали роботу 127 цукрових заводів, але 26 зупинилися через нестачу сировини та палива, посівні площі зменшилися до 760 тис. га, впала врожайність. У 2010 р. задіяними у цукрове виробництво були лише 73 заводи. Як наслідок валовий збір цукрових буряків зменшився з 44264 тис. т в 1990 р. до 13749 тис. т у 2000 р. і до 10275 тис. т. у 2015 р. Цукробурякове виробництво в країні поступово перетворилося з експортно-стратегічної галузі економіки на дотаційну, що лише забезпечує власні потреби продуктами виробництва [1, 3].

На сьогодні цукробурякове виробництво України характеризується низьким рівнем матеріально-технічної бази, незадовільною технологією вирощування цукрового буряка та виробництва цукру, низькою ефективністю та невисокою конкурентоспроможністю, що зумовлює низку негативних процесів у комплексі, які виражаються кризовими явищами. Причин такого становища багато, серед основних з них можна зазначити: загальну соціально-економічну кризу; недосконалість механізму регулювання цукробурякового виробництва та зниження ролі держави в його розвитку; недостатній рівень та недорозвиненість ринкових відносин у цій сфері діяльності; втрату зовнішніх ринків збуту через зниження обсягів його виробництва та якості продукції; недосконалість приватизаційних процесів у галузях цукробурякового комплексу; недосконалість нормативно-правового поля стосовно розвитку комплексу; низький рівень матеріально-технічного забезпечення і ненадходження інвестицій у галузі комплексу; недосконалість цінової політики, порушення цінового паритету на продукцію комплексу і забезпеченість його розвитку; відсутність кредитування виробника; недосконалість організації та регулювання ринку цукру.

В комплексі причин зменшення обсягів цукробурякового виробництва і зниження економічної ефективності його функціонування важливу негативну роль відіграло зменшення продажу господарствам промислових засобів виробництва і предметів праці, зокрема машин і обладнання; зниження трудо-, фондо- і енергозабезпеченості господарств, що призвело до скорочення посівної площі цукрових буряків і їх валового збору. Недоліком функціонально-просторової організації була наявна неузгодженість та непропорційність між розміщенням посівів буряків і цукрових заводів; незбалансованість виробничих та фінансових взаємовідносин між бурякосійними господарствами та цукровими заводами; зростання цін на промислові засоби виробництва; значні втрати сировини при збиранні, транс-

портуванні та переробці; недоліки і диспропорції територіального та галузевого характеру в цукробуряковому комплексі.

Динамічні характеристики та тенденції основних показників розвитку цукробурякового комплексу надані в табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка виробництва цукрових буряків та цукру в Україні*

Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Посіви цукрових буряків, тис. га	492	532	458	280	331	...
Виробництво цукрових буряків, тис. т	13749	18740	18439	10789	15734	10275
Урожайність цукрових буряків з 1 га, ц	279	363	411	399	477	433
Виробництво цукру білого кристалічного, тис. т	1546	2327	2143	1262	2053	1466

*Джерело: [1, 2, 3].

Незважаючи на важливість і стратегічне значення цукробурякового комплексу, масштаби посівів буряків не характеризувалися тенденцією до постійного зростання: якщо в 2011 р. вони становили 532 тис. га, то надалі вони значно зменшилися – у 2012 р. – на 14 %, у 2013 р. – на 41,5 %, у 2014 р. – на 37,8 %. Подібна ситуація спостерігалась і у виробництві цукрових буряків: якщо обсяги виробництва в 2011–2012 рр. мали сталу тенденцію (в межах більше 18 тис.), то 2013 р. був провальним через несприятливі кліматичні умови і характеризувався значним зниженням виробництва цукрових буряків, хоча тенденція останніх років змінилась і мала позитивний характер. Однак у 2015 р. через складні соціально-економічні умови посіви цукрових буряків значно скоротилися.

Стосовно ж випуску цукру білого кристалічного з цукрових буряків, то щорічні обсяги його виробництва визначалися відносно стабільною тенденцією в рамках 2,0-2,3 тис. т, за винятком 2013 р., коли обсяги його виробництва впали на більш як 50 %. У 2014 р. його було вироблено 2053 тис. т, а в 2015 р. обсяги зменшилися до 1466 тис. т, що є незадовільною проміжною ланкою, і такий стан речей потребує зміни вектора розвитку на прогресивний характер [1, 3].

Якщо індекси виробництва загалом харчових продуктів (у розрахунку до попереднього року) становили в 2011 р. 106,7 %, у 2012 р. – 99,5 %, у 2013 р. – 95,7 %, у 2014 р. – 89,9 %, у 2015 р. – 85,1 %, то виробництво цукру, відповідно, – 143,2; 82,5; 58,9; 162,7; 71,4 %. Позитивну тенденцію (за винятком 2015 р.) зростання обсягів вирощування буряків та виробництва цукру, яка намітилась в останні роки, необхідно зберегти, розробляючи і впроваджуючи систему відповідних заходів як організаційного, так і управлінського характеру.

Територіальна організація цукробурякового виробництва характеризується своєрідною просторовою локалізацією, а порівняння карти зон бурякосіяння з дислокацією цукрозаводів свідчить про деякі розбіжності в рівнях зосередженості цих складових комплексу. Якщо вирощування буряків в різних масштабах притаманне майже всім областям (окрім Запорізької, Одеської, Херсонської), то виробництво цукру зосереджено у восьми областях країни. Найбільші обсяги виробництва цукрових буряків спостерігаються у Вінницькій (3,0 млн. т), Хмельницькій (2,3), Полтавській (1,7), Тернопільській (1,7) та Київській областях (1,3 млн. т), відповідно, в них виробляється основна частина цукру, зокрема у Вінницькій області – 400 тис. т, Хмельницькій – 280, Тернопільській – 270 тис. т. Компактне зосередження цукробурякового виробництва обумовлює доцільність оптимальної організації сировинних зон для роботи цукрових заводів та створення регіональних центрів цукровиробництва у формі холдингів чи інших прогресивних господарських структур [1].

Необхідно наголосити і вказати, що в усіх бурякосійних країнах у 1980-1990-і роки було планомірно проведено реформування та реструктуризацію цукробурякової галузі, зменшилась кількість заводів за рахунок ліквідації малопотужних з одночасним зростанням потужностей основних заводів. В Україні подібних заходів проведено не було, що обумовило зменшення обсягів виробництва цукру. Наявність застарілої техніки та технологій, невисока потужність цукрозаводів, подорожчання всіх видів ресурсів призвели до зростання собівартості продукції і зниження конкурентоспроможності вітчизняних заводів на внутрішньому і зовнішніх ринках.

Втрата зовнішніх ринків збуту продукції супроводжувалась зниженням її якості, що не сприяло залученню інвесторів, у тому числі іноземних, в галузі комплексу. В умовах збереження існуючих тенденцій дуже утрудненим є відродження діяльності на зовнішніх ринках, проте для українських

виробників залишається можливим виконання завдань щодо виробництва такого обсягу цукру, який необхідний для задоволення потреб внутрішнього ринку в межах 1,8-2,0 млн. т.

Відродження та підвищення ефективності цукробурякового виробництва та конкурентоспроможності продукції комплексу є однією з важливих проблем агропромислового виробництва країни. Це вимагає зосередження зусиль як на мікро-, так і на макрорівні, дієвості державних владних структур у центрі, їх органів в областях та районах, а також виробничо-господарських формувань на місцях для відновлення виробництва цукрових буряків та підвищення його ефективності, реконструкції та модернізації цукрових заводів, розширення інтеграції виробництва цукрової сировини та її промислової переробки в бурякосійних підприємствах, створення можливостей та умов для одержання довгострокових кредитів на придбання машин і знарядь, пально-мастильних матеріалів, насіння і т.д. Важливим є підвищення врожайності цукрових буряків, яка забезпечить рентабельність цукрового виробництва, ширше використання цукру в інших галузях – кондитерській, спиртовій промисловості.

Надалі Україні необхідно розширювати і удосконалювати організацію внутрішнього ринку цукру, відвоювати попередні позиції щодо місця і обсягів на зовнішньому ринку цукру, розширювати й обновляти асортимент цукрової продукції, значно збільшити обсяги виробництва цукру, стимулювати проведення експортних операцій на ринку цукру. Цукробуряковий комплекс України має розвиватись як експортно-орієнтована сфера і з урахуванням ринкових трансформацій організаційно-виробничої структури та відносин власності, бути складовою стратегії економічного розвитку держави.

Подальший розвиток цукробурякового комплексу України вимагає розробки та впровадження системи заходів як тактичного, так і стратегічного характеру, державної підтримки і розробки програми з відповідними законодавчими і регулюючими механізмами. Все це тісно пов'язано із задіянням організаційно-економічного механізму зі змінами структурного, функціонального, організаційного, техніко-технологічного, інвестиційно-інноваційного характеру, а також із прогресивними зрушеннями в сировинній і енергетичній сферах.

Серед основних заходів, спрямованих на раціоналізацію трансформаційного потенціалу і модернізацію розвитку та функціонування цукробурякового комплексу, слід виокремити наступне:

- розробка тактичної та стратегічної програми реструктуризації й реорганізації цукробурякової галузі;
- розширення ринкових відносин та ринкових форм господарювання з урахуванням місцевих умов і ресурсів;
- нарощування обсягів виробництва цукробурякової сировини та цукру за рахунок впровадження сучасних технологій вирощування цукрового буряка і створення кооперативних та інтегрованих систем;
- створення та впровадження ринкових формувань типу кооперацій, холдингових компаній, агропромислових груп виробництва цукросировини з участю цукрових заводів;
- розробка і здійснення програм організації виробництва обладнання, машин, техніки та системи приладів для підприємств цукробурякового комплексу;
- поглиблення інтеграції сільськогосподарського і промислового виробництва на основі створення організаційно-економічних структур;
- розширення інтеграційних процесів товаровиробників випуску і переробки цукросировини з метою збільшення обсягів виробництва цукрових буряків, здешевлення їх вартості та підвищення якості;
- розширення формування виробничих і науково-виробничих систем горизонтально-функціонального характеру та раціоналізація територіально-галузевої структури комплексу;
- більш повне використання виробничих потужностей цукрових заводів і скорочення строків переробки буряків;
- зменшення втрат бурякової сировини та її цукристості при збереженні, транспортуванні і переробці;
- створення вітчизняних високопродуктивних гібридів з високою якістю насіння і забезпечення їх використання в найближчі роки на всій площі вирощування буряків;
- освоєння і найповніше забезпечення цукробурякових господарств інтенсивними технологіями вирощування буряків;
- підвищення коефіцієнта вилучення цукру при переробці коренеплодів;
- створення більш широкого спектра організаційно-економічних умов для поширення досвіду передових господарств і досягнень науки в галузі буряківництва та цукровиробництва;
- формування фондів економічного стимулювання та створення резервних фондів у цукробуряковому комплексі, механізму стимулювання господарств, що вирощують буряки з підвищеною цук-

ристістю коренеплодів, виконують технологічні вимоги до сировини, що забезпечує нормальну роботу цукрових заводів;

- повне забезпечення необхідною технікою – набором машин і механізмів, добривами, насінням у необхідній кількості й асортименті для виконання якісно і в строк усіх виробничих процесів, передбачених інтенсивними технологіями;

- формування державної політики в галузі виробництва цукрових буряків і цукру, оптимізація кредитної політики в галузі цукробурякового виробництва;

- розробка нормативно-законодавчої бази щодо формування і подальшого функціонування ЦБК та ринку цукру;

- створення єдиної електронної інформаційної мережі підприємств і організацій цукробурякового комплексу, інформаційно-технічної бази даних, що стосується виробництва та оптової торгівлі цукром.

В плані реалізації системи заходів розвитку ЦБК, підвищення економічної ефективності цукробурякового виробництва і збільшення випуску цукру необхідно розробити і впровадити комплексну програму цукробурякового виробництва в Україні, розробити та задіяти організаційно-економічний механізм регулювання трансформаційних процесів у комплексі, базуючись як на теоретико-методологічних засадах регулювання трансформаційних процесів, взаємоузгодженні стратегії розвитку та заходів трансформаційного характеру, так і на оцінюванні правового, економічного, організаційного і управлінського середовища комплексу. Головними регуляторними факторами структурно-галузових зрушень і трансформації комплексу мають бути: правове та нормативне забезпечення (законодавчі акти), економічне забезпечення (державне регулювання та державна підтримка), захист виробника; організаційне забезпечення при поєднанні загальнодержавних та регіональних інтересів; інфраструктурне забезпечення і залучення інвестицій, кредитування.

Все це сприятиме забезпеченню структурної перебудови ЦБК та вдосконаленню його галузево-функціонально-просторової структури, збільшенню виробництва і продажу господарствам комплексу промислових засобів виробництва, оптимізації посівних площ з підвищенням родючості ґрунтів, удосконаленню технологічних процесів у сировинній і переробній сферах комплексу, покращенню фінансово-економічних зв'язків між складовими комплексу.

Важливим кроком поглиблення інтеграції і кооперації в комплексі є формування та розвиток нових форм господарювання – виробничих і науково-виробничих систем, утворення нових прогресивних організаційних форм функціонування цукробурякового комплексу: агрокомбінатів, агропромислових об'єднань, агрофірм, агропромислових виробничих систем, агроконсорціумів як якісно нового ступеня інтеграції сільськогосподарського і промислового виробництва. Головна мета їх створення – сприяти швидкому вирішенню продовольчого питання шляхом нарощення обсягів виробництва різних видів сільськогосподарської продукції, зокрема цукру.

Структурна перебудова цукробурякового комплексу має включати першочергове створення акціонерних товариств у бурякосійних регіонах, заснованих цукровими заводами, колективними господарствами, фермерськими, агрохімічними підприємствами, машино-технологічними станціями, комерційними банками, іноземними інвесторами.

Ефективний розвиток цукробурякового комплексу, удосконалення його функціонально-територіальної організації, оптимізація галузевої структури знаходиться в прямій залежності від обґрунтування, формування та розробки й реалізації стратегії його подальшого функціонування з урахуванням процесів глобалізації та регіоналізації в контексті забезпечення комплексного сталого соціально-економічного розвитку.

Стратегія цукробурякового комплексу в загальному вигляді є генеральною програмою дій, яка виявляє пріоритетні проблеми і ресурси для досягнення головної мети, вона є довгостроковим загальним планом, системою концептуальних цілей і важелів для їх досягнення. Вона поєднує як тактичні короткострокові, так і довгострокові процеси в систему, яка забезпечує високий результат не лише на даний момент, але в цілому за стратегічний період часу. Розробляється вона відповідно до загальної стратегії соціально-економічного розвитку країни, її пріоритетів і механізму реалізації, прогнозів макроекономічного середовища.

Як вузлові настанови й цілі при формуванні стратегії розвитку ЦБК країни та її регіональних структур можна визначити: зростання темпів виробництва цукрової продукції відповідно до потреб у ній; удосконалення територіальної структури і функціонально-просторової організації комплексу; збалансованість регіональних і міжрегіональних пропорцій; збереження капіталу та приріст його вартості; приріст доходів від виробничої діяльності; активізація інвестиційно-інноваційної діяльності; прискоре-

ний розвиток соціальної і виробничої інфраструктури; розвиток існуючих та формування нових регіональних ринків цукру, реорганізація та модернізація матеріально-технічної бази комплексу; зміцнення існуючих позицій і завоювання нових ринків вітчизняного і світового значення.

Складовими механізми регулювання трансформації ЦБК мають бути:

Формування стратегії розвитку ЦБК знаходиться під впливом багатьох чинників: масштабність і достатність бурякового ресурсного потенціалу, техніко-технологічний рівень розвитку, узгодженість внутрішнього і зовнішнього середовища, ступінь інфраструктурного забезпечення, наявність необхідних виробничих потужностей, визначеність із часовими параметрами розвитку і т.д. Важливим при розробці стратегії розвитку комплексу є визначення ефективності, дохідності та ризикованості. Якщо за часом дії стратегії можуть бути швидкого зростання і поступового розвитку, то за співвідношенням дохідності й ризику виокремлюють агресивну, ризиковану та консервативну стратегію з урахуванням сучасних загроз і викликів.

Стратегія розвитку ЦБК, що включає стратегічні завдання, стратегічний план та стратегічні пріоритети, являє собою комплексний план, спрямований на досягнення довготермінової мети. Головне її завдання – це забезпечення тривалого всебічного прогресу складових комплексу задля найбільш повного забезпечення населення високоякісними продуктами цукрового виробництва, оптимальне формування ринків цукру в системі ринків продовольства.

Регіональний розвиток ЦБК має за мету конкретизацію регіональних інтересів у формі, доступній для системи регіонального керування процесом їх реалізації при відповідності цілей інтересам регіонального розвитку. Серед них у плані розвитку даного комплексу можна виокремити такі: стратегічно-діючого характеру; стратегічно-стабілізаційного плану; галузевого й функціонального рівня; тактичні.

Стратегії будь-якого рівня і масштабу повинні дотримуватись п'ятиблочної системи формування та реалізації розвитку ЦБК. Загальні положення стратегічного розвитку комплексу з вектором його ефективного прогнозного функціонування включають заходи прогнозного, аналітичного, ресурсного,

конструктивного та прогнозного блоків. Якщо заходи як складові організаційно-економічного механізму аналітичного (аналіз ретроспективного і сучасного розвитку) та ресурсного блоків (наявні ресурси та потреби у матеріальних, фінансових та трудових ресурсах і джерела їх надходження) чітко визначені і загальновідомі, то конструктивний блок включає заходи, що забезпечують стимулювання саморегулювання та розвитку, раціоналізацію державного регуляторного впливу, планування та програмування в напрямі фінансової, цінової та кредитної оптимізації, нормативно-правового поля.

В свою чергу, цільовий блок як орієнтир включає всебічне нарощення обсягів виробництва для забезпечення нормальних умов життєдіяльності населення та підвищення якості продукції задля зростання добробуту населення. Прогнозний блок має за мету визначення прогнозного стану розвитку комплексу та його ресурсного забезпечення, прогнозу попиту і пропозицій на перспективу та забезпечення раціонального функціонування внутрішнього ринку і розширення участі продукції комплексу в діяльності зовнішніх ринків.

Основними напрямками стратегічного розвитку господарського цукробурякового комплексу поряд з розвитком людського потенціалу, забезпеченням екологічної безпеки, активізацією інвестиційно-інноваційної діяльності, розвитком міжнародного співробітництва є стабілізація і поступове підвищення дієвості в основних його сферах. Насамперед, це реструктуризація економічної бази комплексу на основі більш повного використання його ресурсного потенціалу, зміцнення позицій цукрової промисловості, модернізація якої потребує: посилення механізму технологічного оновлення основних засобів виробництва, прискорення вибуття морально і фізично застарілого обладнання на переробних підприємствах; виведення з експлуатації нерентабельних підприємств, застосування процедур відновлення платоспроможності, в т. ч. в рамках впровадження справ про банкрутство; створення холдингів та спільних підприємств, зокрема стосовно інженерної інфраструктури.

Зміна стратегії і тактики формування ринкових відносин у цукробуряковому виробництві, розробка та використання відповідних економічних, організаційних і правових методів дозволять змінити становище комплексу на вітчизняному та світовому ринках продовольства.

Висновки. Цукробуряковий комплекс має всі можливості для зміцнення наявних позицій і швидкого відродження всіх ланок виробництва. Перспективні напрями у форматі стратегії розвитку ЦБК країни та його регіональних структур можна сформулювати таким чином: розширення впровадження ринкових засад господарювання, ринкових методів регулювання виробництва цукробурякової продукції, керуючись балансами попиту і пропозицій; вдосконалення функціонально-галузевої структури виробництва та встановлення оптимального міжгалузевого співвідношення між основними сферами в комплексі; технологічне оновлення та модернізація устаткування підприємств комплексу, насамперед у галузях цукрової промисловості; удосконалення системи регіонального управління та регулятивного впливу держави на розвиток основних складових ЦБК країни та її регіонів; розробка та реалізація операційних програм розвитку складових комплексу, зокрема: тактичного і стратегічного розвитку переробних галузей та бурякового виробництва; залучення інвестицій, розширення впровадження інновацій; сприяння залученню іноземних інвестицій для впровадження сучасних технологій і менеджменту в основних сферах ЦБК; розвиток кооперації та вертикальної інтеграції задля підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на зовнішніх і внутрішніх ринках, створення сприятливого конкурентного середовища в ЦБК; підтримка розвитку великого товарного цукробурякового виробництва, малого і середнього бізнесу, підвищення товарності продукції комплексу; всебічний розвиток регіональних ринків цукробурякової продукції; сприяння розвитку інфраструктури ринку цукру та розширення обсягів біржової торгівлі цукробурякової продукції; розвиток системи лізингової діяльності, зокрема у виробництві цукрових буряків, розширення сфери підготовки та підвищення кваліфікації працівників комплексу; удосконалення системи фінансового забезпечення розвитку основних сфер комплексу з розширенням і стабілізацією джерел їх надходження.

Реалізація запропонованих заходів забезпечить створення умов для підвищення якості життя та добробуту населення на основі комплексного і сталого розвитку основних сфер ЦБК, активізації інвестиційно-інноваційної діяльності, зростання конкурентоспроможності цукрових підприємств і розширення можливостей виходу на вітчизняні та зарубіжні продовольчі ринки.

Список використаної літератури

1. Статистичний щорічник України за 2014 рік / Державна служба статистики України. – К., 2015. – 579 с.
2. Україна в цифрах 2014 рік : стат. зб. / Державна служба статистики України. – К., 2015. – 235 с.
3. Статистичний бюлетень за 2015 рік / Державна служба статистики України. – К., 2016. – 101 с.

4. Ткаченко Н. Шляхи подолання кризових явищ у цукровій промисловості / Н. Ткаченко // Економіка АПК. – 2009. – № 8. – С. 46–49.
5. Фотченко В. Вихід цукру можна збільшити / В. Фотченко // Харчова і переробна промисловість. – 2009. – № 4-5. – С. 14–15.
6. Заєць О. С. Ринок цукру в Україні. Проблеми створення, функціонування та розвитку / О. С. Заєць. – [2-ге вид.]. – К. : Наук. думка, 2003. – 385 с.
7. Імас Є. В. Формування та розвиток цукробурякового підкомплексу в Україні / Є. В. Імас. – К. : ІАЕ УААН, 1999. – 32 с.
8. Коденська М. Ю. Тенденції розвитку і напрями активізації інвестування цукробурякового виробництва / М. Ю. Коденська // Економіка АПК. – 2010. – № 2. – С. 74–78.
9. Перспективи економічного зростання вітчизняного цукровиробництва / [Калетник Г. М. та ін.] // Вісник аграрної науки. – 2009. – № 11. – С. 68.

References

1. Statistical yearbook of Ukraine for 2014 [Statystychnyy shchorichnyk Ukrayiny za 2014 rik] (2015), State Statistics Service of Ukraine, Kyiv, 579 p.
2. "Ukraine in numbers 2014" : statistical yearbook ["Ukrayina v tsyfrakh 2014 rik": stat. zb.] (2015), State Statistics Service of Ukraine, Kyiv, 235 p.
3. Statistical bulletin for 2015 [Statystychnyy byuleten' za 2015 rik] (2016), State Statistics Service of Ukraine, Kyiv, 101 p.
4. Tkachenko, N. (2009), "The ways to overcome the crisis in sugar industry" ["Shlyakhy podolannya kryzovykh yavyskhch u tsukroviy promyslovosti"], *Ekonomika APK*, No. 8, pp. 46–49.
5. Fotchenko, V. (2009), "Sugar output can be increased" ["Vykhid tsukru mozna zbil'shyty"], *Kharchova i pererobna promyslovist'*, No. 4-5, pp. 14–15.
6. Zayets', O. S. (2003), "Sugar market in Ukraine. Problems of creation, operation and development". 2nd ed. ["Rynok tsukru v Ukrayini. Problemy stvorenniya, funktsionuvannya ta rozvytku". 2-he vyd.], *Naukova dumka*, Kyiv, 385 p.
7. Imas, Ye. V. (1999), "Formation and development of sugar beet subcomplex in Ukraine" ["Formuvannya ta rozvytok tsukroburyakovoho pidkompleksu v Ukrayini"], *IAE UAAN*, Kyiv, 32 p.
8. Kodens'ka, M. Yu. (2010), "Trends and directions for activation of sugar beet production investing" ["Tendentsiyi rozvytku i napryamy aktyvizatsiyi investuvannya tsukroburyakovoho vyrobnytstva"], *Ekonomika APK*, No. 2, pp. 74–78.
9. Kaletnik, G. M. et al. (2009), "Prospects for economic growth of domestic sugar production" ["Perspektyvy ekonomichnoho zrostannya vitchyznyanoho tsukrovyrobnystva"], *Visnyk agrarnoyi nauky*, No. 11, p. 68.

L. Chernyuk, T. Pepa

STRATEGIC DIRECTIONS OF SOCIALLY-ORIENTED SUGAR-BEET COMPLEX OF THE COUNTRY AND ITS REGIONS

The article is a study of strategic directions of sugar-beet sector based on the analysis of the current state, it identifies problems and solutions to improve the efficiency of its operation.

Key issues of the functioning of sugar-beet complex of Ukraine are examined. The current state of this complex and its components development have been identified and evaluated, structural-dynamic changes and trends of its main spheres of activities have been elaborated along with the causes and consequences of existing instability and low efficiency.

Strategic directions of prospective development of sugar-beet complex along with the formation and engagement of organizational-economic regulation mechanism for its operation have been substantiated, the system of measures aimed at increasing the efficiency of its operation as well as raising the level of sugar industry enterprises' competitiveness has been presented.

The implementation of the proposed measures will create conditions for ensuring the quality of life and welfare in integrated and sustainable development of the main areas of PPM, enhance investment and innovation, increase competitiveness of sugar business and expansion opportunities on domestic and foreign food markets.

Keywords: *sugar-beet complex, sugar beets, sugar, organizational-economic mechanism, competitiveness, system of measures, strategy, development prospects.*

Статтю представляє д.е.н., професор Чернюк Л. Г., Інститут демографії і соціальних досліджень НАН України.